

ISSN 1392-0391

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

# LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

*Simonas Daukantas*

Vilnius



VILTIS

1993

UDK 947. 45: 929 Daukantas  
Li-191

**Redakcinė kolegija:**

*Egidijus Aleksandravičius*  
*Antanas Kulakauskas*  
*Rimantas Miknys*  
*Egidijus Motieka* (vyriausiasis redaktorius)  
*Giedrius Subačius*  
*Antanas Tyla*

**Sudarytojai:**

*Giedrius Subačius*  
*Egidijus Aleksandravičius*  
*Egidijus Motieka*  
*Rimantas Miknys*

**Recenzavo**

hab. dr. *Vytautas Vanagas*

**Leidinį parengti talkino**

*Raimundas Lopata*  
*Vladas Sirutavičius*

# TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS	7
<i>Elmantas Meilus</i> APIE DAUKANTŲ GIMINĘ	8
<i>Roma Bončkutė</i> PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBŲ" RANKRAŠČIAI	50
<i>Giedrius Subačius</i> SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ	63
<i>Saulius Pivoras</i> "VARGO PELĖ": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS	69
<i>Vytautas Berenis</i> SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA	90
<i>Zigmantas Kiaupa</i> SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI	104
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS	118
<i>Kazys Grigas</i> BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"	133
<u>Vytautas Jurgutis</u> SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"	142

<b>II. RECENZIJOS</b>	<b>159</b>
<i>Giedrius Subačius</i> KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS (EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS. PRIEŠ AUŠRĄ: JAUNIEJI DAUKANTO BIČIULIAI. – VILNIUS: ŽALTVYKSLĖ, 1990. 190 P.)	160
<b>III. PUBLIKACIJOS</b>	<b>168</b>
SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI <i>Parengė Vytautas Merkys</i>	169
IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ <i>Parengė Roma Bončkutė</i>	195
SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO PRATARMĖ <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	207
SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	226
<i>Saulius Žukas</i> PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ "MEDEGA S. DAUKANTO BIJOGRAFIJAI" (1898 M.)	246
STRESZCZENIE	387
SUMMARY	394
ZUSAMMENFASSUNG	401
PENKTOJO TOMO AUTORIAI	409
ASMENŲ RODYKLĖ	411
VIETŲ RODYKLĖ	420

## SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI

*Parengė Zigmantas Kiaupa*

Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto susirašinėjimas, užsimezgęs 1842 m. ir užderėjęs keliasdešimties laiškų pluoštu<sup>1</sup>, suteikė daug medžiagos tiek abiem mokslų vyrams, tiek to meto Lietuvos intelektualinei atmosferai pažinti. Jų laišakai gerai žinomi ir tyrinėjami, tačiau tebėra viena kita spraga. Vieną iš jų stengsimės užpildyti, paskelbdami dar nežinomus S. Daukanto T. Narbutui rašytus tekstus.

**Rankraštis.** Viename iš S. Daukanto išrašų iš Lietuvos Métrikos (toliau – LM) rinkinių, buvusių T. Narbuto rankose ir dabar saugomų V. Stefaniko mokslinėje bibliotekoje Lvove (Rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III)<sup>2</sup>, yra 3 S. Daukanto autoriai tekstai. Šis rinkinys – tai 151 lapo knyga. Joje sunumeruoti puslapiai, taip pat įrašai. Pastarieji, atrodo, buvo sunumeruoti prieš įrišant knygą arba ji buvo subyrėjusi ir yra įrišta antrą kartą, nes vietomis įrašai sudėti ne pagal numerius. Be to, įrašai buvo numeruoti nelabai atidžiai.

P. 277–286 užima minėti S. Daukanto tekstai. Jie yra lyg ir be pradžių, 2 iš jų baigiasi S. Daukanto parašais. Jų paraštėse yra T. Narbuto pastabos. S. Daukanto tekstai rašyti lenkų kalba, juose gausu istorijos šaltinių citatų originalo kalbomis – lotynų, gudų (LDK slavų kanceliarine) ir lenkų. Tekstas, kuriam mūsų publikacijoje suteikiame Nr. 1, yra p. 279–282 ir turi rinkinio įrašo Nr. 67. P. 283–286 yra kitas tekstas, publikacijos Nr. 2. Rinkinio įrašų numeruotojas nepastebėjo jo pradžios ar ankstesnio įrašo pabaigos, nors šis baigiasi S. Daukanto parašu, ir p. 283 nėra naujo įrašo numerio. Jis, Nr. 68, atsiranda tik įrašo paskutiniame puslapyje, rinkinio p. 286. Pagaliau publikacijos tekstas Nr. 3 yra p. 277–278. Lapas į knygą

įrištas atvirksičiai, todėl teksto pradžia yra p. 278 ir turi rinkinio įrašo Nr. 73, o tęsinys – p. 277 ir irgi turi savo numerį – Nr. 66.

**Datavimas, žanras, turinys.** Tekstuose dažnai sutinkamas kreipinys *Pone Kapitone* rodo, kad jie rašyti T. Narbutui, nes taip pastarąjį S. Daukantas tituluoja laiškuose. Pačiuose tekstuose nenurodyta, kada jie rašyti. Be to, neaišku, ar jie tokie ir buvo – lig ir be pradžios. Atsakymas į šiuos klausimus atsirado S. Daukanto laiškuose T. Narbutui.

1842 m. liepos 27 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas daug rašo apie lietuvių bajorų herbus, pabrėždamas, kad jie neturi lenkų herbams būdingų pavadinimų. Čia jis taip pat praneša T. Narbutui apie Radvilų archyve buvusią Lietuvos privilegijų rodyklę<sup>3</sup>. 1842 m. rugsėjo 9 d. laiške S. Daukantas praneša T. Narbutui, kad kartu su laišku siunčias privilegijų, esančių Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje, rejestrą ir herbų, kurie privilegijose neturi pavadinimų, rejestrą<sup>4</sup>. Dar kartą apie Radvilų archyve buvusį nuorašą, atsidūrusį minėtoje Viešojoje bibliotekoje ir ten pradingusį, S. Daukantas rašė 1842 m. gruodžio 6 d. laiške<sup>5</sup>.

Savo ruožtu, skelbiamame tekste Nr. 1 S. Daukantas būtent ir samprotauja apie pavadinimų neturinčius lietuvių herbus bei pateikia herbus aprašančias citatas iš bajorystės privilegijų, įrašytų LM. Tekste Nr. 2 T. Narbutui aprašoma LDK privilegijų knyga, buvusi Radvilų archyve, pateikiamas jos turinys ir apibūdinimas. Neabejotina, kad apie šiuos 2 tekstus S. Daukantas rašė 1842 m. rugsėjo 9 d., teigdamas, kad juos išsiunčia T. Narbutui. Taigi, juos galime vadinti šio laiško priedais ir datuoti taip pat, kaip ir patį laišką.

Daugiau neaiškumų yra dėl teksto Nr. 3 datavimo. Jame S. Daukantas lakoniškai apibūdina Lenkijos karalystės archyvo Krokuvoje 1730 m. aprašą

<sup>1</sup> Merkys V. Simonas Daukantas. Vilnius, 1972. –P. 134–142; II leid. – Vilnius, 1991. –P. 81–86; S. Daukanto laišakai T. Narbutui skelbti Daukantas S. Raštai. T. 2. / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys. Vilnius, 1976. – P. 720–776. T. Narbuto laišakai S. Daukantui saugomi Lietuvos mokslų akademijos mokslinėje bibliotekoje (Rankraščių skyrius. F. 31. B. 1412).

<sup>2</sup> Plačiau žr. šiame rinkinyje skelbiamą straipsnį: Kiaupa Z. Simono Daukanto parengti Lietuvos Metrikos medžiagos rinkiniai.

<sup>3</sup> Daukantas S. Raštai. –T. 2. – P. 724–727.

<sup>4</sup> Ten pat. P. 727–729.

<sup>5</sup> Ten pat. P. 729–731.

ir vietomis jį cituoja. Tekste Nr. 2 jis, kaip atrodo, rašo apie tą patį Krokuvos archyvo aprašą, bet sakosi jo dar nematęs. Taigi, galimas dalykas, kad S. Daukantas pastarąjį tekstą atsiuntė vėliau, su kitu laišku. Bet įmanoma, kad spėjo tai padaryti ir su tuo pačiu 1842 m. rugsėjo 9 d. laišku, ypač, jei visas komplektas – laiškas ir priedai – buvo ruošiamas ir rašomas ne vieną dieną. Todėl su išlygom galime ir tekstą Nr. 3 skirti į vieną grupę su pirmaisiais tekstais.

**Skelbimo nuostatos.** Skelbiami S. Daukanto tekstai originalo kalba – lenkų, taip pat gudų ir lotynų, bei vertimas į lietuvių kalbą. S. Daukanto autorinį tekstą lenkų kalba ir šaltinių citatas iš gudų ir lenkų kalbų išvertė parengėjas, iš lotynų kalbos – D a r i u s A n t a n a v i č i u s . Laikytasi tokių skelbimo nuostatų:

1. S. Daukanto autorinis tekstas parengtas spaudai pagal *“Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku. Wrocław. 1953.”*

2. Šaltinių citatos tiek originalo kalba, tiek vertime perteikiamos kursyvu. Jų pateikimas S. Daukanto tekste su šaltiniais nesutikrintas.

3. T. Narbuto pastabas – o tai, išskyrus porą atvejų, yra šaltinių citatose pasitaikančių bažnytinio kalendoriaus datų pervedimas į pasaulietinį kalendorių – pateikiamos tarp skliaustų su jų autoriaus inicialais (T. N.). Pasitaikančios T. Narbuto klaidos netaisomos.

4. Archeografiniai ir istoriniai paaiškinimai parašyti tik S. Daukanto autoriniams tekstams, o cituojamiems šaltiniams – ne, nes tai būtų specialus darbas, gana tolimas publikacijos svarbiausiam objektui – S. Daukanto autoriniams tekstams. Tik atkreipiamas dėmesys, kad Teksto Nr. 1 *Acta Lithuanorum* yra Lietuvos Metrika. Archeografiniai paaiškinimai žymimi llotyniško aifabeto mažosiomis raidėmis, istoriniai – arabiškais skaitmenimis. Paaiškinimai pateikiami po kiekvieno teksto.

### S. Daukanto 1842 m. rugsėjo 9 d. laiško T. Narbutui priedai

Peterburgas. 1842.09.09.

V. Stefaniko mokslinės bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III. P. 277–286.

#### 1. P. 279–282. Nr. 67 (dalis).

Osoby nobilitowane w Litwie, których w przywileju nazwanie herbu nie znajduje się.

1536 г. Odlanicki (*scutum aureum in cuius medio manus armata de nube celescini coloris habens et tenens gladium vibratum et ad pugnam extensum in cruore repersum pars vero inferior seu basis scuti coloris rubeis et in acie seu superficie scuti galea, in cuius sumitate similiter extensa manus cum gladio vibrato fascis galea utrumque latus tegens colore rubeo nigro glauco per mixtum*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 24, fol. 26.

1540 г. Kapliczom (Сосну зеленую с тремя верхи с одного пня идучими и с коренемъ в щите черленомъ и на верху щита гелмъ круглый, на немъ поль человека збройного голова в него безъ зброи з роспущонными волосами, а держитъ оную сосну руками за корене). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 24, fol. 68.

1548 г. Dworzanski Jan (*et armis seu insigniis post earum arte pictoris hic designatis et depictis donavimus etc.*). *Acta Lithuanorum Liber Decretorum* 38, fol. 560.

1562 г. Nestorowicz (оленяя рога въ дереве дубовомъ взрослые в зеленомъ поли с гелмомъ, а надъ гелмомъ перо струсово с иными окрасами, гербъ прозвище свое мети маеть Дуборогъ). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 41, fol. 191.

1567 г. Kondratowicz (*herb jodla*) więcej nic niepowiedziano. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 50, fol. 115.

1565 г. Danowicz (Крижъ белый на червономъ полю). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 41, fol. 272.

1576 г. Zarowski (*Semilunium vel dimidium lunae et stellam at cum galea crucem, quod melius industria et suptilitate pictoris facta in hoc privilegio depixit*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 61, fol. 34.

1591 г. Kornilo Anisimowicz Perewalski (гербъ его лукъ вытягненный стрелою маеть онъ и дети его). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 65, fol. 150.

1566 г. Saurymowicz (гербъ его в червономъ полю рожа а в ней пять квятовъ на сигнеть и печать его придали). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 38, fol. 397.

1578 г. Jelski (до старожитного гербу ихъ которымся с продковъ своихъ печатовали, то есть до двухъ мечовъ на крижъ преложоннымъ, надъ которыми звезда есть, придаем гелмъ и на гелмомъ перо струсово съ иными окрасами яко на вымалованымъ ту се показуеть), w przywileju mówi Stefan Król - стану шляхецкого Великого Князства Литовского есть с давныхъ часовъ люди рожая шляхецкого. *Acta*



*Lithuanorum Liber Inscriptionum* 59 fol. 67.

1581 r. Matiejewicz (*зєрбъ его, оленью голову с рогами яко вымальованъ естъ*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 67, fol. 46.

1564 r. Milewski (*зєрбъ его, оленьи роги въ дубъ*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 41, fol. 172.

1613 r. Elias Juskowski (*stema, nimirum dextram lamnia ferrea coopertam gladium strictum tenentem in clypeo rubei coloris cum laciniis ejusdem rubei et flavi coloris circumpendentibus de super galeam appertam, tres struti paenas habentem, prout hic depicta cernitur*). *Acta Lithuanorum Liber...*

1659 r. Muraszko (*trzy zręby w sobie, a nad niemi łuk napięty z strzałą ku górze od cięciwy przez serce nad maydunem łuka wystawione na wylot przerażającą zawierający*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 130, fol. 360.

1765 r. Ignacemu i Józefowi Gorskim braciom (*w poliu błękitnym ręka pierścień trzymająca, w hełmie także podobnaż ręka trzymająca pierścień w pięciu strusiech piórach ku górze wyciągnięte*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 190, fol. 20.

1765 r. Kazimierski (*w polu błękitnem prawa ręka zbrojna pierścień złoty nadół spuszczone trzymająca tak jak odmalowany*). *Liber* 190, fol. 30.

1766 r. Orłowski (*trzy tulipany czerwonego koloru w żółtym polu z ziemi wyrastające i zakwitające, na hełmie pięć piór strusich, na nich krzyż mały*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 190, fol. 126.

Wiele jest takich przywilejów na szlachectwo, w których zupełnie nie wspomina się o herbie. Nawet tych herbów nazwisk nie ma takich osób, które przyjęły drugich do swoich herbów i tak na przykład Bałakier Olizarowski, nobilitacja 1622 r. bez herbu; Newojnowicz z Wesztortowiczów familia bardzo dawna bez herbu 1536 r.; Gedwyło, bez herbu r. 1586.

1551 r. Milkowicza przyjął do swego herbu wojewoda połocki Stanisław Dowojna, herb jego w przywileju wspomina się temi słowy *лебъ з муру*. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 35, fol. 82.

1563 r. Wasilewicz przyjął do swego herbu marszałek JKMści horodniczy włodziemski Mikołaj Juchnowicz *Koziński prijemszy dobrowolnie do swego herbu tri lelije с червонымъ полемъ просиł Korola*. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum* 47, fol. 179.

1567 r. Adama Janowicza z Pełka Bilińskiego przyjął kasztelan miński Talwosz do swego herbu Łabędz, do którego król na hełmie miecz przydał.

*Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 50, fol. 120.*

1569 r. Prostawilowiczów przyjął do swego herbu Kwinta, niepowiedziano jaki herb Kwintów. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 49, fol. 239.*

1569 r. Budiło, herb jego “nazywajemy Lelije, (звезды у месецу) jak tu jest wymalowany”, słowa przywileju. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 51, fol. 239* (może dzisiejsza Leliwa?).

1576 r. Rudominów Radziwił przyjął do swego herbu (*habebit id quod Radviliorum gentilitium est, tres venatorias tubas intus angustioribus oris junctas foris pretensioribus orificiis equalibus speciis in trianguli figuram reductas flavi coloris circumligatas in campa ceruleo supraque insigne galea ferea aperta eminent duobus alis et corona praemitentibus ornat*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 55, fol. 99.*

1564 r. Imbra Jakub Wengrzyn w Węgrzech będąc pieczętował się Pelikanym, Zygmont August przydał trzy pióra strusia, co też Batory w r. 1579 jemu potwierdził. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 65, fol. 117.*

Tym dziwniejsza rzecz, że nawet za ostatniego króla<sup>1</sup>, kiedy najwięcej nobilitowano, prawie trzecia część herbów w przywilejach znajduje się bez nazwania. Z tą wnosić trzeba, że Niesiecki<sup>2</sup> sam ponadawał nazwiska po większej części herbom w swoim herbarzu znajdującym się, a wziętym z herbarzów niemieckich. Bardzo sprawiedliwa jest uwaga Pana Kapitana, że wiele herbów właściwie litewskich znajduje się w herbarzach polskich, albowiem że mieliśmy herby i przed rokiem 1413<sup>3</sup>, to tego są dowody traktaty z Krzyżakami przed wspomnianym rokiem zawierane, które Lucas Dawid<sup>4</sup> przytaczając nawet herby opisuje, jak książęce tak i prywatne w Tomie VII, pag. 174, pag. 178, w Tomie VIII, pag. 33. Wielce Litwini są obowiązani Panu Kapitanowi za wynalezienie, odkrycie kilkadziesiąt herbów prawdziwie litewskich, dałby Bóg jemu zdrowie i drogie jego życie przedłużył, niezawodnie i więcej się odkryje staraniem jego. Życzycy należało, gdyby Pan Kapitan mógł w nasze strony wejrzeć, przynajmniej domy Burbów, Szemiotów i Orwidów i innych, mógł byś jeszcze wiele skarbów tego rodzaju wykryć. Przypatrując się już wiadomym herbom

<sup>1</sup> Stanislovas Augustas, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 1764–1795 m.

<sup>2</sup> Neseckis Kasperas (1682–1744) lenkų heraldikas. S. Daukantas turi galvoje leidinį: *Niesiecki K. Herbarz polski... /Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 1–9. Lipsk. 1839–1842. 1845 m. išėjo T. 10.*

<sup>3</sup> 1413 m. Horoldės susitarimu Lenkijos bajorai priėmė būrį Lietuvos bajorų į savo herbus.

<sup>4</sup> Davidas Lukas (apie 1503–1583), Prūsijos istorikas. S. Daukantas nurodo į David L. Preussische Chronik. Bd. 1–8. Königsberg. 1812–1817.

właściwym litewskim, zdaje się że one byli znakami religijnymi, fetyszami czyli godłami szczęścia, a zatem musiały być dowolne, jaki znak przybrał za godło szczęścia swego, takim się i pieczętował. W herbarzu Kojałowicza te herby, które on z pomników zebrał są ciekawe, pierwszy herb między temi zdaje się być koniczyny listkami forma taka & *in quad am subscriptione anni 1556*, gdyż do inej figury porównać nie można tym więcej, że *dobył* po litewsku, *trilistik* po rusku wielką gra rolę do dziś dnia w pieśniach, w gustach i w lekarstwach, tak w naszych stronach, jak w górnej Litwie<sup>6</sup>.

Wspomniałszy herbarz Kojałowicza, o którym ks. pijar Jakukiewicz mówił, jest exemplarz nie p. Szpillera, ale mój własny, moją ręką nigdy przepisany. Księża pijarowie oszukali księdza Jakukiewicza żartując z niego. Gdybym był blisko, z największą chęcią udzieliłbym Panu kapitanowi; lecz że jesteśmy bardzo oddaleni i oba śmiertelni, to nie chciałbym z rąk moich wypuścić; albowiem po śmierci brata mojego<sup>7</sup> w zdarzeniu mojej śmierci nie mam więcej, ktoby go mógł upomnąć się, a ja życzyłbym choć najdalszemu imienikowi zostawić, ponieważ jest to moja krwawa praca, prócz tego najusilniej staram się, ażeby można było go wydrukować choć *extra limites*, tylko niedostatek nie dozwala jeszcze tego skutecznie. *Vale et Vale*.

Jego najniższy sługa Szymon Dowkont.

#### VERTIMAS\*

Nobilituoti asmenys Lietuvoje, kurių privilegijose herbų pavadinimų nėra:

1536 m. Odlanickis (*auksinio skydo, kurio viduryje iš žydros spalvos debesies kyšanti šarvuota ranka, laikanti kovai iškeltą ir sukruvintą kardą, apatinė dalis arba skydo pagrindas yra raudonos spalvos, o skydo viršutinėje dalyje ar viršūnėje šalmas, virš kurio taip pat yra ištiesta ranka, laikanti iškeltą kardą; abu šalmo šonus dengia tamsiai raudonos spalvos su melsvu atspalviu uždangalas*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24, 1. 26.*

1540 m. Kapličams (*raudoname skyde žalia pušis su trimis iš vieno kelmo kylančiomis viršūnėmis bei šaknimis, skydo viršuje – apvalus šalmas, virš jo – pusė šarvuoto žmogaus, šio galva be šarvų, su palaidais plaukais, ir laiko rankomis jis tą pušį už šaknų*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24, 1. 68.*

1548 m. Dvoržanskis Janas (*apdovanojame ir ginklais arba herbu, kuris matyti iš dailininko čia nupiešto piešinio ir t. t.*). *Lietuvos aktai, Teismų knyga 38, 1. 560.*

1562 m. Nestorovičius (*žaliame lauke elnio ragai, į ažuolą įaugę, su šalmu, o virš šalmo stručio plunksna su kitais papuošimais. Herbas turi turėti savo vardą Ažuolragis*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 191.

1567 m. Kondratovičius (*herbas eglė*), daugiau nieko nepasakyta. Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, 1. 115.

1565 m. Danovičius (*baltas kryžius raudoname lauke*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 272.

1576 m. Zarovskis (*pusmėnulį arba pusę mėnulio ir žvaigždę bei kryžių su šalmu, kaip tai geriau matyti iš šioje privilegijoje stropiai ir gražiai dailininko nupiešto piešinio*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 61, 1. 34.

1581 m. Kornilas Anisimovičius Pervalkietis (*jo herbas yra įtemptas lankas su strėle, turi jis ir jo vaikai ir t. t.*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, 1. 150.

1566 m. Saurimovičius (*jo herbas yra rožė su penkiais žiedais raudoname lauke, suteikėme jo signetui ir antspaudui*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 38, 1. 397.

1578 m. Jelskis (*prie jų senovinio herbo, kuriuo nuo pirmtakų laikų antspauduodavo, tai yra prie dviejų sukryžiuotų kalavijų, virš kurių yra žvaigždė, pridėdame šalmą ir virš šalmo stručio plunksną su kitais papuošimais, kaip čia nupieštą rodome*), privilegijoje karalius Steponas sako – *nuo seno Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų luomo žmonės yra bajoriškos kilmės*. Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 59, 1. 67.

1581 m. Matejevičius (*herbą elnio galvą su ragais, kaip nupiešta yra*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 172.

1561 m. Milevskis (*jo herbas, elnio ragai ažuole*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, 1. 172.

1613 m. Elijus Juškovskis (*herbą, būtent raudonos spalvos skydą, kuriame apnuogintą kardą laikanti šarvuota ranka ir raudonas bei rusvas uždangalas, krintantis nuo atviro šalmo su trimis stručio plunksnomis, kaip tai matyti šiame piešinyje*). Lietuvos aktai, ... knyga.

1659 m. Muraška (*tris įkartas, o virš jų įtemptą lanką su strėle, kiaurai pervėrusią virš lauko esančių širdį, turintis*). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 130, 1. 360.

\* Išnašas žr. prie originalo.

<sup>5</sup> Kojelavičius Albertas (1609–1677), Lietuvos istorikas ir heraldikas. Jo parengtą Lietuvos bajorų herbyną S. Daukantas buvo iš rankraščio nusirašęs.

<sup>6</sup> Čia kalbama apie S. Daukanto gimtąją Žemaitiją bei Aukštaitiją.

<sup>7</sup> S. Daukanto brolis Aleksandras mirė 1841 m. spalio 5 d.

1765 m. broliams Ignotui ir Juozapui Gorskiams (*mėlyname lauke žiedą laikanti ranka, šalme panaši žiedą laikanti ranka virš penkių stručio plunksnų į viršų ištiesta*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, l. 20.*

1765 m. Kazimierskis (*mėlyname lauke dešinė šarvuota ranka, laikanti žemyn nuleistą auksinį žiedą, taip, kaip nupiešta*). *Knyga 190, l. 30.*

1766 m. Orlovskis (*geltoname lauke trys iš žemės augančios ir pražystančios raudonos tulpės, ant šalmo penkios stručio plunksnos, ant jų mažas kryžius*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, l. 126.*

Daug yra tokių privilegijų bajorystei, kuriose visai neprisimenama apie herbą. Netgi nėra tokių asmenų herbų vardų, kurie priėmė kitus į savo herbus. Štai, pavyzdžiui, Balakieras Olizarovskis, nobilitacija 1622 m. be herbo, Nevainavičius iš Viešartavičių, giminė labai sena, be herbo 1536 m., Gedvilas be herbo 1586 m.

1551 m. Milkovičių priėmė į savo herbą Polocko vaivada Stanislovas Davaina, jo herbas privilegijoje paminimas tais žodžiais: *liūtas ant mūro*. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 35, l. 82.*

1563 m. Vasilevičių priėmė į savo herbą Jo karališkosios malonybės maršalas, Vladimiro horodničius Mikalojus Juchnovičius Kozinskis: *savanoriškai priėmęs į savo herbą – trys lelijos raudoname lauke, – prašė karalių ...* *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 47, l. 179.*


1567 m. Adomą Janovičių iš Pelko Bilinskį Minsko kaštelionas Tolvaišas priėmė į savo herbą Gulbę, prie kurio karalius ant šalmo kalaviją pridėjo. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, l. 120.*

1569 m. Prastvilovičius į savo herbą priėmė Kvinta, nepasakyta koks Kvintų herbas. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 49, l. 239.*

1569 m. Budilas, jo herbas: *vadinamas Lelijos (žvaigždė ties mėnuliu), kaip čia yra nupiešta, – privilegijos žodžiai*. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 51, l. 239 (galbūt šiandieninė Leliva?).*

1576 m. Rudaminas priėmė į savo herbą Radvila (*turės Radvilų herbą, žydrame lauke rusvai nuspalvintus medžioklės ragus, kurių siauresnieji galai viduje susijungia, o platesnieji, lygiai išsikišdami į išorę, sudaro trikampę figūrą, virš herbo iškeltas atviras geležinis šalmas su dviem sparnais ir karūna*). *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 55, l. 99.*

1564 m. Imbra Jokūbas Vengras, būdamas Vengrijoje, naudojo antspaudą su Pelikanu, Žygimantas Augustas pridėjo tris stručio plunksnas, ką taip pat Batoras 1579 m. jam patvirtino. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, l. 117.*

Tuo nuostabiau, kad netgi paskutiniam karaliui<sup>1</sup> valdant, kada buvo daugiausia nobilituojama, beveik trečdalis herbų privilegijose yra be pavadinimų. Todėl reikia manyti, kad Neseckis<sup>2</sup> pats davė pavadinimus daugumai jo herbyne esančių herbų, paimtų iš vokiškųjų herbynų. Labai teisinga Pono Kapitono pastaba, kad daug tikrai lietuviškų herbų yra lenkiškuose herbynuose, nes juk turėjome herbus ir prieš 1413 metus<sup>3</sup>. Tai įrodo sutartys su kryžiuočiais, sudarytos iki paminėtų metų, kurias Lukas Davidas<sup>4</sup> pateikdamas netgi herbus aprašo, tiek kunigaikščių, tiek privačius (Tomas VII, psl. 174, psl. 178; tomas VIII, psl. 33). Daug yra lietuviai skolingi Ponui Kapitonui už keliasdešimt tikrų lietuviškų herbų išaiškinimą ir suradimą. Duotų jam Dievas sveikatos ir brangų jo gyvenimą prailgintų, neabejotinai ir daugiau bus atrasta jo pastangomis. Reikėtų pageidauti, kad Ponas Kapitonas galėtų į mūsų kraštus žvilgtelėti, bent jau į Burbų, Šemetų, Arvidų ir kitas gimines, galėtum dar daug tos rūšies lobių atrasti. Išižiūrint į jau žinomus tikrus lietuviškus herbus, atrodo, kad jie buvo religiniai ženklai, fetišai ar laimės simboliai, o todėl turėjo būti laisvai pasirenkami, kokį ženklą pasirinko laimės simboliu, tokį ir naudojo antspaude. Kojalavičiaus<sup>5</sup> herbyne tie herbai, kuriuos nuo paminklų surinko, yra įdomūs. Pirmasis tarp jų, atrodo, esąs dobilo lapeliai, forma tokia , kaip tai jau aprašyta apie 1556 metus, kadangi su kitokia figūra palyginti neįmanoma. Tuo labiau, kad *dobylas* lietuviškai, *trilistek* rusiškai, iki šiandienos atlieka didelį vaidmenį dainuose, burtuose ir gydyme, tiek mūsų kraštuose, tiek ir aukštutinėje Lietuvoje<sup>6</sup>.

Prisiminus Kojalavičiaus herbyną, apie kurį kunigas pijoras Jakukevičius kalbėjo, tai yra ne p. Špilerio egzempliorius, o mano nuosavas, mano ranka kadaise perrašytas. Kunigai pijorai apgavo kunigą Jakukevičių, pasišaipydami iš jo. Su didžiausiu noru leisčiau pasinaudoti Ponui Kapitonui, jei būtų arti. Tačiau kadangi esame toli vienas nuo kito ir abu mirtingi, tai nenorėčiau iš savo rankų išleisti, nes po mano brolio mirties<sup>7</sup> neturiu nieko daugiau, kas galėtų stengtis atgauti man mirus. O aš norėčiau nors tolimiausiam giminaičiui palikti, kadangi tai yra mano kruvinas darbas. Be to, iš visų jėgų stengiuosi, kad galima būtų jį išspausdinti nors užsienyje, tik neturtas dar neleidžia tai įgyvendinti. Gyvuok ir gyvuok.

Jo žemiausias tarnas Simonas Daukantas

## 2. P. 283. Nr. 67 (dalis), Nr. 68.

Przysyłam\* tu rejestr wedle samych dat przywilejów posługających W.

X. Litewskiemu w ogólności w transumptach w jedną książkę spisanych, dziś w Imperatorskiej Publicznej Bibliotece<sup>1</sup> znajdujących się, z nadpisem na grzbiecie *Przywileje WX Litewskiego. Archiwum Radziwiłowski<sup>2</sup>*. Książka oprawiona, która jak widać była albo w wodzie albo w ognie, ponieważ papier spruchniały ledwo się trzyma, niektóre stronicie zaklejone żeby nie rozpadły się karty, inne dosyć czyste i można czytać. Odkrył był ją p. professor Onacewicz<sup>3</sup>, raz tylko miałem w rękę i wypisałem same daty, które tu udzielam dla ciekawości. Na trzeci dzień gdy poszedłem kopijować niektórych, znalazłem książkę schowaną i już więcej p. professor dopytać się jej nie mógł. A te są:

Zygmunta Kiejstutowicza

1434 a. *Ipsa die ascensionis Domini (V. 7. – T. N.) actum et datum in castro nostro Troki*. Najważniejszy przywilej, tylko bardzo uszkodzony, tak iż połowa większa już papierem zaklejona. Jednak najważniejszy punkt jeszcze został zdaje się dla wiecznej sławy tego zacnego księcia, a ten jest: *neminem captivabimus nisi jure victum etc.*, więc Litwa miała już na początku 15 wieku te prawa u siebie, które Anglicy Carta Magna<sup>4</sup> nazywają. A my tego Dobrodzieja idąc za polskimi pisarzami spokojnie tyranym nazywami.

Casimiri

1457 *Vilnae feria tertia ipso die sancti Sigismundi* (wtórek 2 maja – T. N.).

Alexandri

1492 *in Vilna feriae secundae ipso die transfigurationis Domini* (poniedziałek 6 sierpnia – T. N.).

Sigismundi II

1522 a. *Grodnae in conventu Generali feria tertia in die anunciationis gloriosissimae Virginis Mariae Regni Nostri anno secundo* (wtórek 25 marca – T. N.). Widać zle wyczytał datę.

1522 *Grodnae. Actum in conventione generali feria secunda a festo Sancti Petri in Cathedra* (poniedziałek 22 lutego – T. N.).

1529 *Vilnae feria secunda ipso die Sancti Lucae Evangelistae* (poniedziałek 18 października – T. N.).

1522 *Vilnae in conventione Generali Sabbato in die Sancti Nicolai* (sobota 6 grudnia – T. N.).

1529 *Vilnae actum et datum in conventione generali feria secunda ipso die sancti Lucae Evangelistae* drugi raz (ten co wyżej – T. N.).

\* Išnašas žr. prie vertimo.

*Sigismundi III Augusti dicti*

1547 Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die sancti Valentini Martyris (poniedziałek 14 lutego – T. N.).

1547 Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die Sancti Valentini Martyris (ten co wyżej – T. N.). Ten przywilej Pan Kapitan ma u siebie przysłany, jest to przysięga Zygmunta Augusta Litwinom dana bardzo ciekawa.

*Stephani*

1576 Varsaviae Junij 29 die (29 września – T. N.) confirmatio jurium et Libertatum Lithuaniae.

1576 Juramentum Stephani (idem – T. N.).

Жикгимонта Августа з пову

1563 юня 6 дня (6 czerwca – T. N.).

1564 г. июля 1 дня у Бельску.

1566 г. марта 11 дня на сойме вальномъ великомъ Виленскомъ.

1568 г. июля 1 дня у Городне на сойме.

1568 г. декабря 21 дня у Вильни.

1569 Lipca 1 dnia na sejmie Lubelskim.

1564 Marca 13 dnia w Warszawie deklaracja o unię i wolnościach litewskich.

List Marcina i Eugeniusza papieżów również Bazylejskiego konsylium do Zygmunta Kiejstutowicza, które pozwalają mu wybrać sobie spowiednika wedle swego upodobania, nie zaś tego przymować, którego Polacy mu narzucają! Z tych ostatni ma Pan Kapitan u siebie i drugie dwa całe.

1401 Radom in vigilia Sancti Gregorij, gdy Jagieło umarłby Polacy króla bez Litwinow nie będą wybierać.

1413 a. 2 octobra in Horodla. Horodelska unia.

1433 Cracoviae Sabbatho proximo ante festum Epiphaniae. Umowa między Zygmuntem Kiejstutowiczym a Jagiełą.

– Tejże daty drugiz takiz.

1434 Actum in nova civitate Korczyn. Sabbatho ante Dominicam oculi (7 marca – T. N.). Tegoz z tymze.

1440 a. Cracoviae feria quinta infra octavas Epiphaniae (7 stycznia – T. N.).

1490 a. Grodnae feria quinta infra octavas Epiphaniarum Domini (12 stycznia – T. N.).



1506 a. *Vilnae feria tertia proxima post festum Sancti Lucae Evangelistae* (26 października – T. N.).

1580 a. *Aprila 29 w Włnie. Stefana assekuracja Litwinom*, tę ma Pan Kapitan u siebie.

Wynotowałem ten rejestr dla Pana Kapitana jedyne dla tego, żeby wiedział gdzie są materiały. Teraz mając dwa rejestra, Radziwiłowskie i Warszewickiego możesz wiedzieć co masz u siebie a czego nie masz i gdzie szukać. W archiwum zaś przywilejów tyczących się ogólnej Litwy ważniejszych per extensum nie ma, lecz są tylko treści po krótkce wpisane. W moich wypisach porządku nie ma dla tego, że księgi biorą do Archeologicznej kommissji<sup>5</sup> i trzymają po roku, po pół roku u siebie nim wracają. Później można je ułożyć porządkiem lat i miejsc. Wszystko co było u nas, prócz ograniczeń, za panowania Witauta, Swidrigieły, Zygmunta Kiejstutowicza i Kazimierza tyczącego się samsiadów, te Wielmożny Dobrodziej już posiada. Dokumenta bardzo są nieakuratnie w księgi wpisane, jak Pan Kapitan postrzega, najczęściej bez daty, jak na przykład traktat Zygmunta Kiejstutowicza z Ilią wojewodą, gdzie tylko powiedziano *pisano w Soczawie*, a roku niepołożono i na koncu jego rok następnego dokumentu jest położony. Co się tycze wierności z księgami, w tym Wielmożny Dobrodziej może być pewnym, ponieważ są lektowane, a jeżeli się okazuje jaka wada w gramatycznym względzie, to ta się znajduje w księgach. Także Aleksandra już zebrałem, teraz zbieram Zygmunta i Zygmunta Augusta, które wielmożnemu Kapitanowi udzielię, kiedy Bóg da zdrowie i kiedy ma prętko drukować. Jest jeszcze ogólny rejestr Archiwum krakowskiego<sup>6</sup> we 2 lub 3 tomach w Bibliotece publicznej imperatorskiej *in folio*, tego jeszcze nie patrzyłem, jeżeli co tam znajdę to nieomieszkam Wielmożnego Pana Kapitana uwiadomić. Proszę zkomunikować się z P. Daniłowiczem<sup>7</sup>, on podał się w odstawkę, cokolwiek niedomaga, mieszka teraz w Kijowie. On ma wiele zabytków piśmiennych, może udzieli dla Pana Kapitana.

Jego najniższy sługa Dowkont.

### VERTIMAS

Persiunčiu čia sąrašą, sudarytą pagal datas privilegijų, išduotų visai LDK ir transumptų pavidalu surašytų į vieną knygą, šiandien esančią

Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje<sup>1</sup> ir turinčią nugarėlėje įrašą *LDK privilegijos. Radvilų archyvas*<sup>2</sup>. Knyga įrišta, matyti, kad buvo arba vandenyje, arba ugnyje, nes popierius sudūlėjęs, vos laikosi. Kai kurie puslapiai suklijuoti, kad lapai neiširtų, kiti pakankamai švarūs ir galima skaityti. Ją buvo suradęs p. profesorius Onacevičius<sup>3</sup>, tik kartą turėjau rankose ir išrašiau tik datas, kurias čia pateikiu įdomumui. Kai trečią dieną po to nuėjau kai ką nurašinėti, radau knygą paslėptą ir jau daugiau p. profesorius jos prisiklausti negalėjo. Štai tai yra:

*Žygimanto Kęstutaičio 1434 m., rašyta ir duota Viešpaties žengimo į Dangų dieną* (gegužės 7 d. – T. N.) *mūsų Trakų pilyje*. Svarbiausia privilegija, tik labai sužalota, taip, kad jau didesnė pusė popieriumi užklijuota. Tačiau svarbiausias straipsnis dar išliko, atrodo didesnei to garbingo kunigaikščio šlovei. Štai jis: *suimsime, tik įrodžius kaltę* ir t. t., taigi, Lietuva jau XV a. pradžioje turėjo tas pačias teises, kurias anglai Didžiąja chartija<sup>4</sup> vadina. O mes tą geradari, sekdami lenkų rašytojais, ramiausiai tironu vadiname.

*Kazimiero 1457 m., antradienį šv. Žigmanto dieną* (antradienis, gegužės 2 d. – T. N.) *Vilniuje*.

*Aleksandro 1492 m. pirmadienį, Viešpaties Atsimainymo dieną* (pirmadienis, rugpjūčio 6 d. – T. N.) *Vilniuje*.

*Žygimantas II 1522 m. antradienį, Šlovingiausios Mergelės Marijos Apreiškimo dieną*, (antradienis, kovo 25 d. – T. N.) *mūsų valdymo antraisiais metais Gardine, visuotiniame seime*. Matyt klaidingai perskaitė datą.

*1522 m. Gardine. Rašyta visuotiniame seime pirmadienį, šv. Petro Sosto šventę* (pirmadienis, vasario 22 d. – T. N.).

*1529 m. pirmadienį šv. Luko Evangelisto dieną* (pirmadienis, spalio 18 d. – T. N.) *Vilniuje*.

*1522 m. šeštadienį, šv. Mikalojaus dieną* (šeštadienis, gruodžio 6 d. – T. N.) *Vilniuje, visuotiniame seime*.

<sup>1</sup> Dabar Viešojoje M. Saltykovo–Ščedrino bibliotekoje Peterburge.

<sup>2</sup> Turimas galvoje Radvilų archyvas Nesvyžiuje. Dalis jo, po Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimų Nesvyžiui atitekus Rusijos imperijai, buvo pervežta į Peterburgą.

<sup>3</sup> Onacevičius Ignatas (1780 arba 1781–1845), istorikas, Vilniaus universiteto profesorius, S. Daukanto bičiulis Peterburge.

<sup>4</sup> Didžioji laisvųjų chartija, paskelbta 1215 m. Anglijos karaliaus Jono Bežemio.

1529 m. rašyta ir duota Vilniuje, visuotiniame seime pirmadienį, šv. Luko Evangelisto dieną, antrą kartą tas pat (kaip anksčiau – T. N.).

Žygimanto II Augusto 1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (pirmadienis, vasario 14 d. – T. N.).

1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (tas pat, kaip aukščiau – T. N.). Tą privilegiją, Pone Kapitone, turi pas save atsiųstą, tai yra Žygimanto Augusto lietuviams duota priesaika, labai įdomi.

Stepono 1576 m. Varšuvoje, birželio 29 d. (rugpjūčio 29 d. – T. N.), Lietuvos teisių ir laisvių patvirtinimas.

1576 m. Stepono priesaika.

Žygimanto Augusto vėl. 1563 m. birželio 6 d. (birželio 6 d. – T. N.) Vilniuje.

1564 m. liepos 1 d. Bielske.

1566 m. kovo 11 d. didžiajame visuotiniame Vilniaus seime.

1568 m. Liepos 1 d. Gardine seime.

1568 m. gruodžio 21 d. Vilniuje.

1569 m. Liepos 1 d. Liublino seime.

1564 m. kovo 13 d. Varšuvoje, deklaracija dėl unijos ir lietuvių laisvių.

Popiežių Martyno ir Eugenijaus, taip pat Bazelio susirinkimo raštas Žygimantui Kęstutaičiui, kuriuo leidžiama jam išsirinkti sau nuodėmklausį, koks patiks, o ne tą turi priimti, kurį lenkai jam prievarta perša! Iš jų paskutinįjį turi Ponas Kapitonas pas save ir du kitus ištisai.

1401 m. Radome, šv. Jurgio išvakarėse. Jei Jogaila numirtų, lenkai karaliaus be lietuvių nerinks.

1413 m. spalio 2 d. Horodlėje. Horodlės unija.

1433 m. Krokuvoje, artimiausią šeštadienį prieš Apsireiškimo šventę. Sutartis tarp Žygimanto Kęstutaičio ir Jogailos.

Tos pačios datos kitas toks pat.

1434 m. Duota naujame Korčino mieste, šeštadienį "Oculi" sekmadienio išvakarėse (kovo 7 d. – T. N.). To pačio su tuo pačiu.

1440 m. Krokuvoje, ketvirtadienį aštuntadienyje po Apsireiškimo (sausio 7 d. – T. N.).

1490 m. Gardine, ketvirtadienį aštuntadienyje po Viešpaties Apsireiškimo (sausio 12 d. – T. N.).

1506 m. Vilniuje, artimiausią antradienį po šv. Luko Evangelisto šventės

(spalio 26 d. – T. N.).

1580 m. balandžio 29 d. Vilniuje. Stepono laidavimas lietuviams, tą Ponas Kapitonas turi pas save.

Perrašiau šį sąrašą Ponui Kapitonui tik tam, kad žinotų, kur yra medžiaga. Dabar turėdamas du sąrašus, Radvilų ir Varševickio, gali žinoti, ką turi pas save, ko neturi ir kur ieškoti. Archyve gi svarbesnių privilegijų visai Lietuvai ištisų tekstų nėra, bet yra tik turiniai trumpai aprašyti. Mano išrašuose tvarkos nėra todėl, kad knygas ima į Archeologijos komisiją<sup>5</sup> ir laiko pas save metus, pusę metų, kol grąžina. Vėliau galima juos sudėti pamečiui ir pagal vietoves. Viską, kas pas mus buvo iš Vytauto, Švitrigailos, Žygimanto Kęstutaičio ir Kazimiero valdymo laikų, apie kaimynus, išskyrus ribų nustatymus, tą Dauggalis Geradaris jau turi. Dokumentai labai netvarkingi į knygas įrašyti, kaip Pone Kapitone pastebi, dažniausiai be datų, kaip, pavyzdžiui, Žygimanto Kęstutaičio sutartis su vaivada Ilja, kur pasakyta tik, kad *rašyta Sočiavoje*, o metai neįrašyti. Šios sutarties gale kito dokumento metai įrašyti. Kas liečia atitikimą knygoms, tai Dauggali Geradari, gali būti tikras, nes išrašai yra tikrinami ir jei pasitaiko kokia gramatinė klaida, tai ta yra knygoje. Taip pat Aleksandro aktus jau surinkau, dabar renku Žygimanto ir Žygimanto Augusto, kuriuos Dauggaliui Ponui Kapitonui suteiksiu, jei Dievas duos sveikatos ir jei imsis greitai paskelbti. Dar yra bendras Krokuvos archyvo rejestras<sup>6</sup>, 2 ar 3 tomai *in folio* Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje. Jo dar nežiūrėjau, jei ką ten surasiu, tai nedelsiu Dauggaliui ponui Kapitonui pranešti. Prašau susisiekti su p. Danilavičiumi<sup>7</sup>, jis atsistatydino, šiek tiek negaluoja, dabar gyvena Kijeve. Jis turi daug rašytinių paminklų, gal paskolins Ponui Kapitonui.

Jo žemiausias tarnas Daukantas

### 3. P. 278 ir 277. Nr. 73, Nr. 66.

Jest w archiwum (w metryce – T. N.) rejestr z następnym tytułem *Archivorum regni seu Compedium pactorum feoderum, tractatorum cum*

<sup>5</sup> Peterburgo archeografijos komisija 1836–1923 m.

<sup>6</sup> Šį rejestrą S. Daukantas aptaria publikacijos tekste Nr. 3.

<sup>7</sup> Danilavičius Ignatas (1787–1843), teisininkas ir istorikas. 1842 m. atsistatydino iš Maskvos universiteto ir persikėlė į Kijevą.

*monarchiis, regnis, provinciis dominisque necnon privilegiorum summorum pontificum, imperatorum, regum, ducum, principum et vasallorum insuper inscriptionum variarum et transactionum in archivo Regni reperibilium summariae cum expressione essentialium vigore comissionis S. R. Mts et Reipublicae conscriptum anno salutis 1730. Cracoviae in thesauro regni*<sup>a-</sup> (tego rejestrzu jest kart numerowanych 337)<sup>a</sup> Między innymi ciekawy artykuł znajduje się na stronie 27 pod kategorią *Przywileje W. X. Litewskiego*. Pod N 101 liczby dokumentów to zapisano *Inventarium traditorum privilegiorum originalium Magni Ducatus Lithuaniae et receptorum per comissarias ad thesaurum M. D. Lithuaniae 1581 anno*.

Str. 298 tak zapisano: *Fasciculi 1538 Grodnae (zdaje się 1338) 1. Fasciculus Literarum papirarearum in quo continenter privilegia Kiejstuti Ducis Lithuaniae cum Semovito Trojdeno Duce Mazoviae ex parte evanicierum (zdaje się granicierum) in terram Grodnensem et terram Masoviae Visnae districtusque Goniądzensis, ibidem obligatione earundem terrarum continentur sub lit. Aaa.*

2. *Fasciculus in quo continentur diversae scripturae sub lit. B bb.*

3. *Similis Fasciculus sub lit. C cc, dalej*

6. *Fasciculus literarum in quo continentur limites ab anno 1535 inter Tykocin et Vizna sub lit. Ff.*

Pod kategorią pruskich na stronie 70 dok. N 15 – 1238 *tertio calendis Junij* (maja 30 – T. N.) *in Piskowe. Casimirus dux Cujaviae pacta init cum cruciferis, 1<sup>o</sup> Terris et ditionibus eorum nullas injurias per se et subidos suos inferet, cum paganis nullas inducias sine ipsis faciet conquarentibus justitiam administrabit, contraversias secundum notitiam bonorum virorum amicabiliter componet, si quid contra admiserit iudicio episcopi Cujaviensis stabit, quod si ab eo monitus parere noluerit paenam ex communicationis Domini Papae per Vladislaviensem episcopum incurrat.*

Pod kategorią litewską na stronie 18 dokument pod N 1: 1367, *die dominica ante sancti Martini* (listopada 10 – T. N.). *Rigae. Gvillhelmus magister Livoniae et Olgerdus ac Kiejstutis reges Lithuaniae pacem statuunt, describentes certos terminos ultraquos progredi ex utraque parte non liceat.*

Pod kategorią inflantską na stronie 121 dokument N 43: *XII calendis junij* (maja 21 – T. N.) *pontificatus anno V*, pod rokiem 1298<sup>a-</sup> (Warto tę bulę per extensum umieścić)<sup>a-</sup>:

*Clemens V (Bonifacius VIII – T. N.) committit archiepiscopo Bremensi*

*et Alberto canonico Ravenatensi, commemoratis excessibus cruciferorum de Livonia, quod archiepiscopum ceperint, septem ecclesias cathedrales everterint, septem alias usurpaverint, fratres ordinis sui in eas intruserint praedicationem verbi Dei impediverint regnum Polocense ad fidem conversum in quo Colomen...<sup>b</sup> et Ruthenien...<sup>b</sup> catedrae erant, paganis vendiderint alium item regem paganorum a fide averterint Lechovien...<sup>b</sup> ecclesiam cathedralem deleverint, nobiles terrae Semigalia proditione acciderint, ultra centum millia fidelium ad terras paganorum profugere compulerent, exitum civitati Rigensi concluderint, nec queri de se passi sunt, nuncios interceperint et acciderint Vladislai Cracoviae et Sandomiriae ducis terram ingressi in civitate Gdansko 10 hominum acciderunt aliaque facinora perpetraverint, jubet itaque ut in ejusmodi excessus inquirant.*

W tym rejestrze moskiewskie zaczynają się od 1635 r., tatarskie od 1514 r., wołoskie homagium od 1357r. Tu się rozumie stosunki tych krajów z polakami. Litwini zaś daleko pierwiej mieli.

#### VERTIMAS\*

Archyve (metrikoje – T. N.) yra sąrašas su tokia antrašte: *Karalystės archyvų ar karalystės archyve esančių paktų, sutarčių, susitarimų su valstybėmis, karalystėmis, kraštais bei valdomis, taip pat popiežių, imperatorių, karalių, kunigaikščių, valdovų ir vasalų privilegijų visuma, be to įvairių dokumentų bei nuorašų sąvadas su turinio santraukomis, sudarytas 1730 metais Krokuvoje, karalystės išde Šventosios Karališkosios Didenybės ir Respublikos komisijos sprendimu*<sup>a</sup> (to sąrašo yra 337 numeruoti lapai)<sup>a</sup>. Tarp kitų įdomus straipsnis yra psl. 27, skyriuje Lietuvos DK privilegijos. Su dokumentų sąrašo Nr. 101 užrašytas *1581 m. į Lietuvos DK išdą atiduotų ir komisarų perimtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijų originalų inventorius.*

Psl. 298 taip užrašyta: *1538 m. fastikulai Gardine* (atrodo, kad 1338 m.).  
1. *Fastikulas su Aaa ženklų popierinių raštų, kuriame yra Lietuvos kunigaikščio Kęstučio sutartys su Mazovijos kunigaikščiu Ziemovitu Traideniu*

\* Išnašas žr. prie originalo.

<sup>a</sup>–<sup>a</sup> įkelta iš paraštės

<sup>b</sup> Neidentifikuota

dėl „evanicierum“ (atrodo, kad ribų) Gardino ir Mazovijos žemių Vizmos ir Goniondzo apygardose, taip pat tų žemių užstatymo aktai.

2. Fastikulas su Bbb ženkle, kuriame yra įvairūs raštai.

3. Panašus fastikulas su Ccc ženkle,

toliau

6. Fastikulas raštų su Ff ženkle, kuriame yra Tikocino ir Viznos ribos, pradedant 1535 m.

Prūsijos skyriuje, psl. 70 dokumentas Nr. 15–1238 m., trečia diena prieš birželio kalendas (gegužės 30 d. – T. N.) „in Piskowe“<sup>7b</sup>. Kazimieras, Kujavijos kunigaikštis sudaro sutartį su kryžiuočiais: 1. Jis pats ir jo pavaldiniai anų žemėms bei valdoms nedarys jokios žalos, be jų pačių nedarys jokių paliaubų su pagonimis, kels teismus, jeigu jam kas nors skųsis. kaip ir dera geriems vyrams, draugiškai stengsis užglaistyti kivirčius. Jeigu kuo nors nusižengs, stos prieš Kujavijos vyskupo teismą, o jei nenorės paklusti pastarojo įspėjimams, popiežiaus vardu Kulmo vyskupo bus nubaustas atskyrimu nuo bažnyčios.

Lietuvos skyriuje, psl. 18 dokumentas Nr. 1: 1367 m., sekmadienį prieš šv. Martyną (lapkričio 10 d. – T. N.), Rygoje. Livonijos magistras Vilhelmas ir Lietuvos kunigaikščiai Algirdas bei Kęstutis sudaro taikos sutartį, nustatydami kai kurias ribas, kurių abiem pusėm peržengti nevalia.

Livonijos skyriuje, psl. 121 dokumentas Nr. 43: Dvyliktą dieną prieš birželio kalendas (gegužės 21 d. – T. N.) penktaisiais pontifikato metais, 1298 m. <sup>a</sup>-(Verta tą bulę ištisai pateikti) - <sup>a</sup>:

Klemensas V (Bonifacius VIII – T. N.), priminęs Bremeno arkivyskupui bei Ravenos kanauninkui Albertui Livonijos kryžiuočių nusikaltimus, būtent, kad suėmė arkivyskupą, kad sugriovė 7 katedras, o kitas septynias užgrobė, kad paskyrė jose savo ordino brolius, kad pardavė pagonims jau atverstą į tikėjimą Polocko kunigaikštystę, kurioje buvo pastatytos „Colomen ...“<sup>7b</sup> ir „Ruthenien ...“<sup>7b</sup> katedros, kad dar vieną pagonių kunigaikštį nuo tikėjimo atstūmė, kad sunaikino „Lechovien ...“<sup>7b</sup> katedrą, kad Žemgalos žemės didikus išdavyste susilpnino, kad daugiau kaip 100 tūkstančių tikinčiųjų privertė bėgti pas pagonis, kad uždraudė išeiti iš Rygos miesto ir užgynė anais pasiskųsti, kad suėmė ir užmušė pasiuntinius, kad užpuolė Krokuvos ir Sandomiro kunigaikščio Vladislavo žemę Gdansko mieste, užmušė 10 žmonių ir pridarė kitokių piktadarysčių. Taigi, liepia jiems iškelti bylą dėl šių nusikaltimų.

Tame sąrašė maskvietiški reikalai prasideda 1635 m., totoriški 1514 m.,

valachų priesaikos 1357 m. Čia kalbama apie tų kraštų santykius su lenkais. Lietuviai gi žymiai anksčiau bendravo.